

*Людмила Опанасенко,
ORCID iD 0000-0001-6641-4634
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри педагогіки,
психології та менеджменту освіти
Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна
liudmyla.opanassenko@moipro.mk.ua*

ЕТИКА РОБОТИ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА З КЛІЄНТОМ НА ЧУТЛИВІ ТЕМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У науковій статті здійснено теоретичний аналіз принципів професійної діяльності практичного психолога в умовах повномасштабної війни в Україні з урахуванням етичних викликів. На основі результатів опитування та аналізу кейсів діяльності фахівців мобільних бригад, приватної практики й системи освіти Миколаївщини вперше визначено специфіку чутливих тем у клієнтських запитах, зокрема пов'язаних із травматичним досвідом, втратами, насильством, інтенсивними емоційними станами та екзистенційними кризами.

Окреслено основні ризики й професійні дилеми, що постають у роботі з чутливими темами, зокрема в закладах освіти. Запропоновано практичні етичні орієнтири щодо забезпечення безпечної, компетентної та відповідальної психологічної допомоги.

***Ключові слова:** етика; етичний кодекс; професійна відповідальність; професійна етика психолога; психологічна допомога; рефлексія; чутливі теми.*

© Опанасенко Л. А., 2026

Вступ. Повномасштабна війна в Україні зумовила безпрецедентне зростання потреби в психологічній допомозі населенню (консультаціях, фасилітаційних та тренінгових сесіях; тривалому супроводі та систематичній підтримці), особливо на деокупованих та прифронтових територіях. Варто констатувати той факт, що вразливості зазнали не тільки соціально незахищені категорії, а й усі, хто систематично проживає стрес і відчуття небезпеки, страждає від вимушеної міграції, насильства, втрат, невизначеності й не може впоратися зі своїми переживаннями самотужки. У реаліях сьогодення загалом спостерігаємо значне порушення базового відчуття безпеки та стабільності, підвищення рівня напруги, тривоги, емоційного вигорання в українському суспільстві. Як наслідок, істотно

зростає кількість запитів за допомогою, що характеризуються особливою чутливістю: високим рівнем емоційної насиченості, травматичності, ризиком поглиблення симптомів психічних порушень.

Професійна діяльність практичного психолога, який працює з чутливими темами життєвого контексту особистості в умовах війни, містить низку складних моральних й етичних дилем: амбівалентні емоції, кризи сенсу життя й ідентичності, почуття провини за виживання тощо. Надання підтримки в ситуації тривалої колективної травматизації та хронічного стресу суттєво ускладнене ще й умовами роботи фахівця у відносно безпечних просторах під постійною загрозою ракетних і дронівих атак. Зазначені обставини актуалізують етичні виклики у професійній діяльності. Серед

них особливу увагу привертає питання меж професійної компетентності в роботі з глибокими травматичними переживаннями та кризовими станами. Недостатня підготовленість або брак спеціалізованого навчання з травмоорієнтованих підходів може підвищувати ризик ретравматизації клієнта в процесі психологічної допомоги. Також постійний контакт із травматичними наративами створює загрозу вторинної травматизації та професійного вигорання самого психолога, що так само може негативно впливати на якість наданої допомоги та дотримання етичних принципів і норм. За таких умов традиційні етичні принципи і норми психологічної практики, що сформульовано в мирний час, під впливом війни потребують критичного аналізу, уточнення в нових умовах і реаліях життя. Так, наприклад, дотримання принципу конфіденційності та добровільності може набувати особливої складності в ситуаціях, де є безпосередня загроза життю / особистості чи її близьким.

В умовах війни особливої складності набуває діяльність психолога системи освіти, який працює з дітьми та підлітками, що переживають наслідки травматичних подій. Водночас у межах освітнього середовища він взаємодіє з педагогами й батьками, які також можуть зазнавати психологічної травми. Поєднання завдань психоемоційної підтримки, профілактики дезадаптації та дотримання ключових етичних принципів у ситуації підвищеної небезпеки актуалізує потребу в чітких етичних орієнтирах і спеціалізованій підготовці фахівця з урахуванням його специфіки діяльності з людьми різних вікових груп. До того ж, у малих громадах шкільний психолог чи психолог дошкільного закладу освіти є єдиним, до кого можуть звернутися мешканці за фаховою допомогою в кризових ситуаціях.

У зв'язку з вищезазначеним виникає об'єктивна необхідність осмислення етичних засад діяльності практичного психолога в умовах війни для окреслення особливостей роботи з клієнтами на чутливі теми.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Питанню

професійної етики практичного психолога присвячено низку досліджень, які розглядають її як інтегральний складник психологічної практики (Стельмашук Г. Г., 2018). Сучасні розвідки акцентують на розширенні традиційних етичних моделей у зв'язку зі збільшенням складних запитів клієнтів, що містять питання травми, соціальної справедливості, наслідків досвіду проживання воєнних подій. Вчені та практики зауважують на тому, що етика не є простим набором норм, а *постає динамічним процесом рефлексії фахівця*, необхідним для роботи з чутливими темами сьогодення (Ганаба С. О., Бурбела С. В., 2026).

В українських дослідженнях останніх років питання етики є ключовим для аналізу психологічної практики. Зокрема науковці наголошують на необхідності інтеграції гуманістичних і кризових підходів в етичне поле практичної роботи сучасного психолога з урахуванням дилем, зумовлених війною (Панок В. Г., 2025). У розвідках учених неодноразово підкреслено, що етичні вимоги до фіхівців мають охоплювати розуміння механізмів травматизації та набуття навичок уникнення шкідливих / неекологічних втручань. Значущу роль у зазначеному аспекті відіграють напрацювання, де звернено увагу на етичний компонент в підтримці автономії клієнта, неупередженому ставленні до нього та чіткому дотриманні меж професійної компетентності психолога (Яблонська Т. М., Булатевич Н. М., 2018).

Варто також наголосити і на тих роботах, які описують адаптацію міжнародних моделей психологічної допомоги в умовах війни до українського контексту, окреслюючи культурні аспекти та етичні виклики, наголошуючи на необхідності підготовки фахівців до моральної складності кейсів у реаліях повсякденної практики, коли війна триває вже значну кількість років. Так, досліджуючи питання чутливих тем, Т. В. Семігіна зауважує на тому, що їхнє вивчення є комплексним процесом, яке поєднує розвиток професійних компетентностей, стандартів та навичок саморегуляції. З-поміж компетентностей можна виокремити такі:

етична підготовка, культурна компетентність, методологічні навички, стресостійкість, аналітичне мислення та рефлексія (Семигіна Т. В., 2024).

Фундаментальними документами, що визначають основні етичні принципи діяльності, є кодекси професійних психологічних спільнот. Зокрема найбільш поширеним серед фахівців є Етичний кодекс психолога України (прийнятий на I Установчому з'їзді Товариства психологів України 20 грудня 1990 р.). У ньому подано базові принципи й окреслено етичні засади взаємодії з клієнтом у різних контекстах практики. Набув розголосу упродовж останніх років Етичний кодекс психолога Національної психологічної асоціації / НПА (прийнятий на засіданні Ради НПА 9 вересня 2021 року). Цей документ визначає етичні виміри поведінки та соціальної відповідальності фахівців, які належать до названої громадської організації, однієї з найбільш численних професійних чинних спільнот сучасності.

Хоча кодекси містять основні орієнтири, вони не передбачають деталізовані вказівки щодо специфічних чутливих тем, з якими має справу психолог в умовах сьогодення, а отже фахівець сам має побудувати алгоритм дій у роботі з клієнтом, що часом призводить до прийняття хибних рішень, а отже і до порушення професійної етики.

Зважаючи на вищезазначене, спільноти реагують на виявлені факти та продують додаткові документи як відповідь на виклики. Так, члени НПА у своїй роботі спираються не тільки на етичний кодекс, а й на розроблені «Рекомендації та зауваження щодо висвітлення психологами, публічними особами та ЗМІ тем жорстокого поводження, злочинів проти сексуальної недоторканності особистості та інших злочинів у період війни» та «Рекомендації етичної комісії НПА щодо поведінки психологів у цифровому середовищі». Утім, низка етичних питань і досі перебуває поза фокусом уваги дослідників, а отже не має докладного вивчення.

Серед недостатньо висвітлених аспектів етики професійної діяльності психо-

лога з клієнтами на чутливі теми в умовах війни варто відзначити такі:

- 1) нестача настанов щодо рекомендацій для роботи з почуттям провини за виживання, неприйнятими рішеннями чи діями, що створює умови для ризиків неетичного втручання;
- 2) кодекси містять загальні принципи, проте алгоритми безпечної та етичної роботи з сильними емоційними проявами клієнтів не деталізовано. Саме тому, стикаючись із сильною зовнішньою лютью, агресією, самопошкодженнями, соромом, горюванням, психолог часом втрачає пильність;
- 3) клієнти можуть одночасно відчувати підтримку та неприйняття війни, проживати глибоке співчуття до одних груп людей та негативне ставлення до інших. Така амбівалентність створює етичні дилеми для самого фахівця щодо нейтральності, підтримки автономії та справжнього розуміння переживань клієнта і подальшої роботи з ним.

Окремої уваги в межах окресленої проблематики потребує діяльність психологів системи освіти, які реалізують професійну допомогу в умовах багатосуб'єктної взаємодії (учні, батьки, педагогічні працівники, адміністрація закладу, мешканці громади). Етичні виклики в їхній роботі ускладнено потребою поєднання принципу конфіденційності з вимогами інформування законних представників дитини, дотриманням меж компетентності під час реагування на кризові стани здобувачів освіти та профілактикою ретравматизації в освітньому середовищі. Водночас питання алгоритмів безпечної взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу в умовах війни недостатньо систематизовано, що потребує подальшого наукового осмислення та практичного розв'язання.

Ці та інші питання визначають потребу в подальших дослідженнях з окреслення орієнтирів для роботи психологів із клієн-

тами на чутливі теми в умовах війни.

Мета та завдання статті. Метою публікації є теоретичний аналіз етичних принципів роботи практичного психолога з клієнтами на чутливі теми в умовах війни.

Завдання: 1) визначити специфіку чутливих тем у клієнтських запитах в умовах війни; 2) окреслити основні етичні ризики та професійні ділеми, пов'язані з такими запитами; 3) розробити рекомендації щодо дотримання норм та принципів у роботі із запитами, що потребують обережного опрацювання.

Методологія дослідження передбачала поєднання теоретичного опрацювання наукових джерел, чинних в Україні етичних кодексів із якісним аналізом практичних кейсів та узагальненням результатів опитування фахівців, які працюють з клієнтськими запитами про психологічну допомогу в умовах сьогодення. Саме такий підхід надав змогу виявити типові етичні виклики, окреслити спектр чутливих запитів і сформулювати практико-орієнтовані професійні орієнтири.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У науковій літературі поняття «чутливі теми» використовують для позначення таких аспектів клієнтського досвіду, звернення до яких супроводжується високим рівнем емоційної інтенсивності, психологічної вразливості та потенційним ризиком повторної травматизації. Окреслюючи роль етичних норм у консультуванні, Г. В. Бондаренко, Ю. А. Клименко, С. О. Роєнко підкреслюють той факт, що в умовах війни підвищена чутливість набуває особливої актуальності, оскільки пов'язана з переживанням реальної загрози життю, втрат, насильства та руйнування базових уявлень про безпеку, справедливість і сенс існування (Бондаренко Г. В., Клименко Ю. А., Роєнко С. О., 2025). Така ситуація привертає увагу до низки запитів, що потребують особливої пильності від фахівця.

У контексті професійної діяльності практичного психолога чутливі теми можна визначити як *психологічні запити та переживання клієнта, робота з якими*

передбачає підвищену обережність, спеціальну компетентність та усвідомлення можливих наслідків втручання. Розкриваючи ключові питання психологічної та соціально-педагогічної реабілітації учасників освітнього процесу в умовах закладу освіти, І. І. Ткачук, Д. Д. Романовська, О. П. Сергєєнкова, В. В. Предко, В. В. Рибалка, М. В. Саврасов, А. В. Григоренко, С. К. Шандрук, В. М. Горленко наголошують: специфіка емоційно чутливих тем полягає не лише в змісті, а й у глибині особистісного залучення людини та високій імовірності активації травматичних спогадів зі складністю прогнозування наслідків (Панок В. Г., 2025). Фахівець, працюючи з такими запитами клієнтів, має бути докладно обізнаний у питаннях професійної етики для ефективного розв'язання дилем (інтенсифікувати роботу чи не стимулювати опрацювання ситуації; заглибитися в деталі чи повернутися з часом до пережитого досвіду тощо).

У системі освіти чутливі теми набувають додаткової складності, оскільки стосуються дітей і підлітків, психіка яких перебуває в процесі активного розвитку. До таких питань належать переживання втрати близьких, вимушене переміщення, досвід перебування під окупацією чи обстрілами, насильство, а також труднощі адаптації до нових умов навчання (у новому закладі освіти, в релокованому освітньому просторі). Робота з цими запитами, з погляду В. Л. Зливкова та С. О. Лукомської, потребує від психолога особливої етичної пильності до вікових особливостей дитини, створення безпечного освітнього середовища, дотримання балансу між конфіденційністю та взаємодією з батьками й педагогами, а також запобігання можливій стигматизації здобувача освіти в учнівському колективі (Зливков В. Л., Лукомська С. О., 2022).

На основі аналізу сучасних досліджень і чинних в Україні етичних кодексів розроблено анкету для опитування психологів мобільних бригад, представників приватної практики, фахівців системи освіти Миколаївщини. Опитувальник мав чітку структуру, містив 3 основні змістові блоки,

що спрямовано на виявлення спектра чутливих запитів, типових етичних викликів і професійних дилем. Анкетуванням охоплено 63 фахівці. У ході дослідження зібрано й узагальнено 44 практичних кейси роботи психологів із клієнтами на чутливі теми в умовах війни, що дало змогу поглибити розуміння етичних ситуацій. До загальних результатів анкетування варто віднести такі показники:

- 1) з чутливими темами клієнтів найчастіше працювали (стикалися) фахівці, які надавали послуги в складі мобільних бригад (про такий факт зазначили 66,7 % представників цієї групи / 12 із 18 учасників дослідження), друге місце за поширеністю таких запитів посідають представники приватної практики (42,8 % / 9 із 21 опитаного відповідно), найменш поширеними є звернення до шкільних психологів та фахівців, які працюють у дошкільних закладах освіти (29,2 % / 7 із 24 респондентів);
- 2) серед звернень клієнтів на чутливі теми як домінантні визначено питання, що по'язані з психологічною травмою воєнного досвіду (64,3 % від загальної кількості таких запитів) та інтенсивними емоційними станами (53,6 %). Дещо рідше респонденти фіксували екзистенційні кризи та моральні ди-

леми клієнтів (35,7 %); найменш у їхній практиці траплялися випадки, що зумовлено переживанням насильства (14,3 %), втрат та ускладненого горювання (17,9 %);

- 3) психологи системи освіти відзначали інтенсивні емоційні стани (71,4 %) та психологічну травму воєнного досвіду (57,1 %) як домінантні чутливі запити про допомогу учнів, педагогів і батьків в умовах війни;
- 4) серед типових етичних дилем за частотою згадування визначено такі: межі конфіденційності в умовах загрози життю та безпеці (38,1 % від загальної вибірки); робота за межами компетентності (23,8 % відповідно); поєднання кількох професійних ролей (15,9 % опитаних) / типово для психологів системи освіти, які в школах часто поєднують психологічну діяльність із педагогічною.

На основі контент-аналізу даних опитування та зібраних 44 практичних кейсів, що містять запити клієнтів на чутливі теми в умовах війни, визначено основні групи таких тем (психологічна травма воєнного досвіду; втрати та ускладнене горювання; переживання насильства; інтенсивні емоційні стани; екзистенційні кризи та моральні дилеми) та окреслено їхній етичний аспект (див. табл. 1).

Таблиця 1

Групи чутливих тем у роботі практичного психолога в умовах війни

№ з/п	Назва групи	Етичний аспект чутливості теми
1.	<i>Психологічна травма воєнного досвіду / така група об'єднує переживання психологічної травми, що пов'язано з бойовими діями, обстрілами, окупацією, вимушеним переміщенням, полоном / викраденням або тривалою загрозою життю</i>	Травматичний досвід часом супроводжується симптомами посттравматичного стресового розладу (ПТСР), емоційною дисоціацією та порушенням здатності до саморегуляції. Робота з такими переживаннями потребує від практичного психолога не лише відповідних методів, але й особливої етичної чутливості щодо темпу роботи та глибини втручання фахівця

2.	<i>Втрати та ускладнене горювання / теми, пов'язані із загибеллю близьких, втратою дому, особистих значущих речей, звичного способу життя, соціальних ролей та майбутніх планів</i>	Процеси горювання в умовах війни часто ускладнюються неможливістю повноцінного прощання, відкладеними ритуалами, їхньою заборорою чи тривалою невизначеністю. Для психолога робота з темою втрат є етично чутливою через ризик посилення болю та необхідність поваги до індивідуальних темпів проживання горя
3.	Переживання насильства / теми переживання фізичного, соціального, психологічного та сексуального насильства	Робота з такими запитами клієнтів передбачає недопущення повторної віктимізації клієнта (звинувачення жертви). Особливу складність становлять ті випадки, коли насильство поєднано з вираженим почуттям сорому або страхом осуду
4.	<i>Інтенсивні емоційні стани / вразливість тем зумовлена вираженим почуттям провини за виживання, сором за власні реакції або бездіяльність, а також лють та агресію</i>	Ці сильні емоції можуть мати як внутрішню, так і зовнішню спрямованість, створюючи етичні виклики для психолога щодо прийняття, утримання та безпечного опрацювання таких переживань у роботі з клієнтом
5.	<i>Екзистенційні кризи та моральні дилеми / питання сенсу життя, справедливості, відповідальності та морального вибору</i>	Клієнти можуть переживати глибокі екзистенційні кризи, що пов'язано з руйнуванням базових цінностей і уявлень про навколишній світ. Робота з такими темами є чутливою через ризик нав'язування інтерпретацій від психолога та необхідність дотримання світоглядної нейтральності

Джерело: авторський варіант

В умовах підвищеної вразливості клієнта та з огляду на окреслені вище групи чутливих тем варто здійснити спробу конкретизувати базові етичні принципи психологічної допомоги в контексті цього дослідження. В основу аналізу покладено 4 ключових принципи, що визначено в Етичному кодексі психолога НПА (2021): 1) повага до прав людини та гідності; 2) компетентність; 3) відповідальність; 4) добросовісність (див. табл. 2).

Таблиця 2

Етичні принципи в роботі з чутливими темами

Групи чутливих тем	Етичні принципи	Врахування принципу в роботі з клієнтом
Психологічна травма воєнного досвіду	Повага до прав та гідності людини	Визнання від психолога суб'єктивності травматичного досвіду без його знецінення або порівняння з досвідом інших клієнтів; дотримання добровільності та права клієнта визначати темп і глибину розкриття подій; недопущення повторної травматизації / обережність роботи фахівця в аспекті деталізації

	Компетентність	Використання науково обґрунтованих підходів у роботі з означеною темою; усвідомлення меж власної професійної підготовки; систематична супервізія, за потреби – перенаправлення
	Відповідальність	Пріоритет фокусується навколо безпеки клієнта (оцінка суїцидального ризику, деструктивної поведінки); обов'язкова стабілізація стану перед опрацюванням самої травми
	Доброчесність	Психолог чесно інформує клієнта про методи / процедури та можливі емоційні наслідки роботи; уникнення перебільшених обіцянок / «швидкого зцілення», 100 % розв'язання проблемного питання
Втрати та ускладнене горювання	Повага до прав та гідності людини	Для психолога прийняття – індивідуальних способів і темпів проживання горя клієнта; повага до його культурних і релігійних особливостей ритуалів прощання
	Компетентність	Розуміння відмінностей між нормативним і ускладненим горюванням клієнта; обережність у застосуванні технік «прискорення» проживання втрати
	Відповідальність	Систематичний моніторинг ризиків депресії, ізоляції, суїцидальних намірів; структурована підтримка відновлення функціональності клієнта без тиску
	Доброчесність	Уникнення нав'язування власних переконань психолога про «правильне» переживання втрати і необхідний для цього час
Переживання насильства	Повага до прав та гідності людини	Безумовне прийняття та недопущення звинувачення постраждалої людини в тому, що з нею сталося; забезпечення максимальної конфіденційності (робота з дітьми має враховувати юридичні аспекти зазначеного питання)
	Компетентність	Використання протоколів роботи з травмою насильства; розуміння правових аспектів і алгоритмів перенаправлення (за потреби)
	Відповідальність	Пріоритет фізичної та психологічної безпеки клієнта; обережність у збиранні й обговоренні деталей, щоб уникнути повторної травматизації
	Доброчесність	Чіткість у межах професійної ролі; недопущення емоційної експлуатації теми або виходу за межі компетенції
Інтенсивні емоційні стани (провина, сором, агресія)	Повага до прав та гідності людини	Нормалізація емоцій як реакції на ненормальні обставини; розмежування емоції та поведінки: прийняття почуттів без схвалення деструктивних / небезпечних дій

	Компетентність	Використання технік психоемоційної регуляції та роботи з травматичною провиною; рефлексія власних контрпереносних реакцій психолога
	Відповідальність	Попередження ризиків аутоагресії; створення безпечного простору для вираження сильних почуттів, підбір екологічних способів вивільнення агресії / люті
	Доброчесність	Збереження професійної нейтральності, уникнення моральних оцінок
Екзистенційні кризи та моральні дилеми	Повага до прав та гідності людини	Світоглядна нейтральність психолога; підтримка автономії клієнта у формуванні власних смислів / без тиску
	Компетентність	Знання підходів до екзистенційного консультивання; розуміння меж психологічної допомоги
	Відповідальність	Недопущення нав'язування ідеологічних / політичних позицій; сприяння усвідомленому вибору клієнта
	Доброчесність	Прозорість професійної позиції психолога; рефлексія власних цінностей і їх можливого впливу на процес допомоги

Джерело: авторський варіант

З огляду на вищезазначене доцільно підкреслити той факт, що центральними орієнтирами в роботі психолога з чутливими темами в умовах війни є *збереження гідності клієнта, дотримання власних професійних меж та відповідальності, забезпечення безпечного простору психо-*

логічної допомоги. Водночас реалізація зазначених етичних орієнтирів у практичній діяльності може супроводжуватися низкою етичних ризиків і професійних дилем, що потребують окремого теоретичного осмислення (див. табл. 3).

Таблиця 3

Етичні ризики в роботі практичного психолога з чутливими темами

№ з/п	Етичний ризик	Потенційна загроза
1.	Ретравматизація клієнта	Одним із найбільших етичних ризиків роботи психолога в умовах війни, що триває, є ретравматизація клієнта внаслідок некоректного або передчасного втручання. Вона може виявлятися у посиленні симптомів, втраті відчуття безпеки та довіри до психологічної допомоги, знецінення власних зусиль та діяльності фахівця
2.	Нав'язування цінностей і політичних позицій	Війна створює вельми сильний ціннісний та емоційний фон, що підвищує ризик несвідомого нав'язування власних переконань психолога в роботі з клієнтом. Це суперечить принципам автономії клієнта та дотриманню професійної нейтральності

3.	Перевищення професійних меж	Виражене прагнення психолога «бути корисним» у кризових умовах може призводити до розмиття професійних меж, зокрема емоційного злиття фахівця з клієнтом або виходу за межі психологічної ролі / компетентності
4.	Вплив особистого травматичного досвіду психолога	Українські психологи самі є учасниками воєнного контексту, що може впливати на їхню здатність до об'єктивної професійної позиції та підвищувати ризик контрпереносу в роботі з чутливими темами
5.	Вторинна травматизація і професійне вигорання	Тривала робота з чутливими темами сприяє розвитку вторинної травматизації та емоційного виснаження, що безпосередньо впливає на етичну якість допомоги

Джерело: авторський варіант

У системі освіти зазначені етичні ризики посилюються специфікою професійного середовища: психолог одночасно взаємодіє з учнями, батьками та педагогами, що підвищує ймовірність конфлікту ролей і порушення меж конфіденційності. Робота з травматичним досвідом дітей в умовах воєнного часу потребує особливої обережності, адже ретравматизація або некоректне розкриття інформації може вплинути не лише на психоемоційний стан дитини, а й на її освітню траєкторію та взаємини в колективі однолітків.

На основі узагальнення представленого дослідження визначимо *рекомендації щодо дотримання етичних норм та принципів у роботі з чутливими темами* (практичні орієнтири для фахівців, які працюють в умовах війни):

- *рефлексія та регулярна супервізія*: регулярна рефлексія (ретроспективна, процесуальна, перспективна) та участь у супервізії є ключовими механізмами підтримки екологічності практики, особливо в умовах війни;
- *дотримання правила «достатньої допомоги»*: правило «достатньої допомоги» є особливо помічним у розглядуваному аспекті дослідження, оскільки передбачає надання рівно такого обсягу підтримки, який відповідає актуальним потребам клієнта;
- *робота з власними межами та*

ресурсами: усвідомлення власних меж / вразливості і своєчасне відновлення є етичною відповідальністю психолога, про яку він має систематично піклуватися самостійно та за потреби звертатися по допомогу (в ситуації проявів професійної втоми, виснаження, вигорання тощо);

- *етичне використання кризових і травмоорієнтованих підходів*: застосування кризових і травмоорієнтованих методів має ґрунтуватися на якісній професійній підготовці (передбачає реальне опрацювання відповідних інструментів / кейсів, а не тільки наявність сертифіката учасника навчальних тематичних сесій), дотриманні безпеки та постійному етичному моніторингу процесу допомоги, особливо клієнтам з чутливими темами.

Висновки та перспективи дослідження. В умовах повномасштабної війни в Україні діяльність практичних психологів значно обтяжує зростання потреби в роботі з клієнтами на чутливі теми. Такі запити охоплюють психологічну травму воєнного досвіду, втрати й ускладнене горювання, переживання насильства, інтенсивні емоційні стани та екзистенційні кризи. Робота з ними потребує від фахівця високого рівня етичної обізнаності, спеціальної підготовки (сформованість компетентностей) та

уважного дотримання професійних меж.

Основні етичні виклики в роботі з чутливими темами, зумовленими війною, пов'язуємо з ризиком ретравматизації клієнта, перевищення професійних меж, вторинну травматизацію та професійне вигорання фахівця-психолога. Особливо складною в означеному ключі є діяльність психологів системи освіти, які одночасно взаємодіють з учнями, батьками та педагогами, поєднуючи підтримку та дотримання етичних принципів конфіденційності, автономії та нейтральності.

Дослідження підкреслює необхідність конкретизації етичних принципів практики з урахуванням реалій воєнного часу. До ключових орієнтирів роботи психолога належать: повага до прав та гідності клієнта, компетентність, відповідальність і доброчесність. Практичні рекоменда-

ції передбачають регулярну супервізію та рефлексію, дотримання правила «достатньої допомоги», контроль над власними ресурсами, а також етичне застосування кризових та травмоорієнтованих методів.

Отже, формування чітких етичних орієнтирів та спеціалізованої підготовки психологів є критично важливим для надання безпечної та ефективної допомоги клієнтам у складних умовах війни. Це забезпечує не лише якість підтримки, а й професійну стійкість і запобігає порушенням у практичній діяльності.

Перспективним напрямом наукових пошуків є емпіричне вивчення питання готовності до роботи практичних психологів системи освіти з чутливими темами здобувачів освіти, педагогів, батьків в аспекті дотримання етичних принципів професійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко Г. та інші. Роль етичних норм у соціально-психологічному консультуванні: від моральної відповідальності до правових обмежень / Г. Бондаренко, Ю. Клименко, С. Роечко. – Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Україна. – 2025. – 1(14). – С. 197–205. – Режим доступу: DOI: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(14\).2025.332106](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(14).2025.332106).
2. Ганаба С. О., Бурбела С. В. Професійна етика психолога як основа довіри та відповідальності: історико-теоретичний аналіз / С. О. Ганаба, С. В. Бурбела // Перспективи та інновації науки. – 2026. – № 1(59). – С. 3 173–3 183. – Режим доступу: DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1\(59\)-3173-3183](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1(59)-3173-3183)
3. Зливков В., Лукомська С. Діти війни: теоретико-методичні і практичні аспекти психологічної допомоги / В. Зливков, С. Лукомська. – Київ-Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2022. – 95 с.
4. Національна психологічна асоціація України. Етичний кодекс психолога НПА / Нац. психол. асоц. України. – Київ, 2021 (оновл.). – Режим доступу: <https://npra-ua.org/en/ethics/>
5. Психологічна і соціально-педагогічна реабілітація учасників освітнього процесу в умовах закладу освіти : практичний посібник / за наук. ред. В. Г. Панка ; авт. кол.: І. І. Ткачук, Д. Д. Романовська, О. П. Сергєєнкова, В. В. Предко, В. В. Рибалка, М. В. Саврасов, А. В. Григоренко, С. К. Шандрук, В. М. Горленко. – Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2025. – 160 с.
6. Семигіна Т. В. Підготовка соціальних працівників до дослідження чутливих тем / Т. В. Семигіна // *Moderní aspekty vědy: Svazek XLVIII mezinárodní kolektivní monografi.* – Česká republika: Mezinárodní Ekonomický Institut, 2024. – С. 204–214. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/384892696_Pidgotovka_socialnih_pracivnikov_do_doslidzenna_cutlivih_tem
7. Стельмащук Г. Г. Етика та естетика: навчально-методичний посібник (у схемах

і таблицях) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара / Г. Г. Стельмашук. – Львів : ПП «Арал», 2018. – 204 с.

8. Українська психологічна асоціація. Етичний кодекс психолога України / затв. протоколом № 1 від 20.12.1990. – Режим доступу: <https://surl.luh.gov.ua/gdyzvc>

9. Яблонська Т. М., Булатевич Н. М. Етичні виміри діяльності психолога в практиці психологічного консультування / Т. М. Яблонська, Н. М. Булатевич // PSYCHOLOGICAL JOURNAL. – 2018. – № 5 (15). – С. 237–251. DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2018.5.15.15>

ETHICAL CONSIDERATIONS FOR PRACTICING PSYCHOLOGISTS WORKING WITH SENSITIVE CLIENT ISSUES IN WARTIME

Opanasenko Liudmyla,

*Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor of the Department of Pedagogy,
Psychology and Management of Education
Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute
4-a Admiralska Street, 54001, Mykolaiv, Ukraine
liudmyla.opanasenko@moippo.mk.ua*

The article provides a theoretical analysis of the ethical principles guiding psychologists when addressing sensitive topics during the full-scale war in Ukraine. The author defines «sensitive topics» as client inquiries characterized by high emotional intensity, trauma, and a significant risk of retraumatization. Based on survey results and case studies from mobile crisis teams and practitioners in the Mykolaiv region, the study categorizes these requests into groups such as war-related trauma including combat, occupation, and displacement, loss and complicated grief, experiences of violence, intense emotional states like guilt or anger, and existential moral dilemmas. Analysis reveals that the war has exacerbated ethical risks for Ukrainian psychologists, particularly regarding client retraumatization, secondary traumatic stress, boundary violations, and the interference of the therapist's own traumatic experiences.

The study outlines core ethical principles of respect for dignity, competence, responsibility, and integrity aligned with the National Psychological Association Code of Ethics. Practical recommendations include regular self-reflection, supervision, adherence to the «sufficient help» principle, and monitoring personal psychological resources. The author concludes that effective work with sensitive topics in wartime requires strict adherence to ethical standards and specialized training. These elements are vital for ensuring responsible psychological assistance, preserving client well-being, and preventing professional misconduct in complex crisis conditions. Adherence to these standards helps mitigate the psychological toll on both the client and the therapist, ensuring the sustainability of the mental health support system in Ukraine during the ongoing conflict.

Keywords: *code of ethics; ethics; professional ethics of a psychologist; professional responsibility; psychological assistance; reflection; sensitive topics.*

REFERENCES

1. Bondarenko, H., Klymenko, Yu. & Roienko, S. (2025). Rol etychnykh norm u sotsialno-psykhologichnomu konsultuvanni: vid moralnoi vidpovidalnosti do pravovykh obmezhen [The role of ethical norms in social and psychological counseling: from moral responsibility to legal

restrictions]. *Umanskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Pavla Tychyny, Ukraina*, 1(14), 197–205. Retrieved from: DOI: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.1\(14\).2025.332106](https://doi.org/10.31499/2618-0715.1(14).2025.332106) (ukr).

2. Hanaba, S. O., & Burbela, S. V. (2026). Profesiina etyka psykholoha yak osnova doviry ta vidpovidalnosti: istoryko-teoretychnyi analiz [Professional ethics of a psychologist as the basis of trust and responsibility: a historical and theoretical analysis]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky*, 1(59), 3173–3183. Retrieved from: DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1\(59\)-3173-3183](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2026-1(59)-3173-3183) (ukr).

3. Natsionalna psykholohichna asotsiatsiia Ukrainy. Etychnyi kodeks psykholoha NPA (2021). [National Psychological Association of Ukraine. Code of Ethics for Psychologists of the NPA]. Retrieved from: <https://npa-ua.org/en/ethics/> (ukr).

4. Semyhina, T. V. (2024). Pidhotovka sotsialnykh pratsivnykiv do doslidzhennia chutlyvykh tem [Training social workers to investigate sensitive topics]. *Moderní aspekty vědy: Svazek XLVIII mezinárodní kolektivní monografi*, 204–214. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/384892696_Pidgotovka_socialnih_pracivnikov_do_doslidzenna_cutlivih_tem (ukr).

5. Stelmashchuk, H. H. (2018). *Etyka ta estetyka [Ethics and aesthetics]*. (Red. V. S. Blikhar). Lviv: PP «Aral» (ukr).

6. Tkachuk, I. I., Romanovska, D. D., Serhieienkova, O. P., Predko, V. V., Rybalka, V. V., Savrasov, M. V. & Hryhorenko, A. V. (2025). *Psykholohichna i sotsialno-pedahohichna rehabilitatsiia uchasnykiv osvithnoho protsesu v umovakh zakladu osvity* [Psychological and socio-pedagogical rehabilitation of participants in the educational process in an educational institution]. (Red. V. H. Panka). Kyiv: UNMTs praktychnoi psykholohii i sotsialnoi roboty (ukr).

7. Ukrainaska psykholohichna asotsiatsiia. Etychnyi kodeks psykholoha Ukrainy. (1990). [Ukrainian Psychological Association. Code of Ethics of a Psychologist of Ukraine]. Retrieved from: <https://surl.luh.gov.ua/gdyzvc> (ukr).

8. Yablonska, T. M., & Bulatevych, N. M. (2018). Etychni vymiry diialnosti psykholoha v praktytsi psykholohichnoho konsultuvannia [Ethical dimensions of a psychologist's activities in the practice of psychological counseling]. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*, 5(15), 237–251. DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2018.5.15.15> (ukr).

9. Zlyvkov, V., & Lukomska, S. (2022). *Dity viiny: teoretyko-metodychni i praktychni aspekty psykholohichnoi dopomohy* [Children of war: theoretical, methodological and practical aspects of psychological assistance]. Kyiv-Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M. M. (ukr).

Стаття надійшла до редакції 27.02.2026

Прийнято до друку 25.03.2026